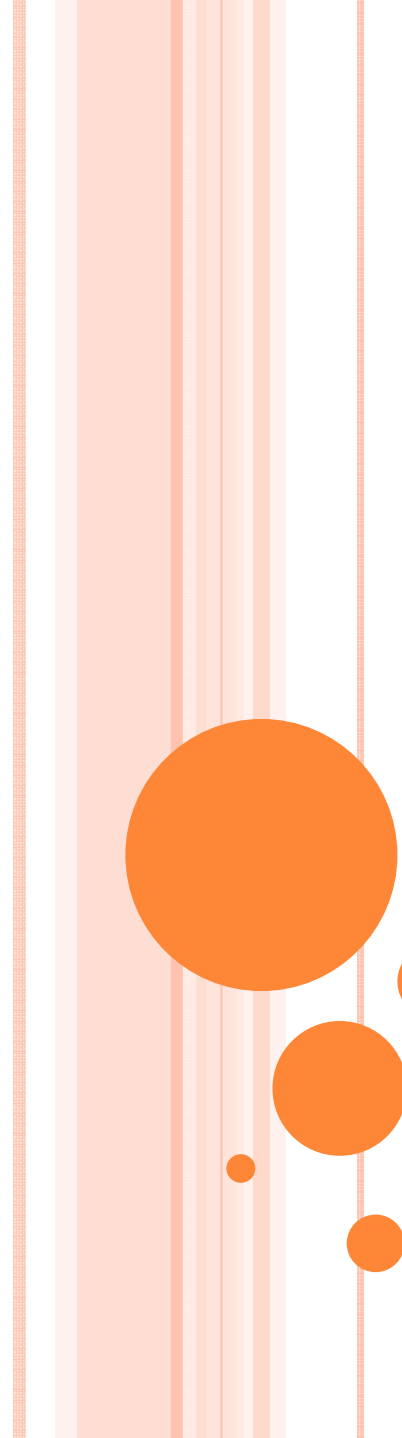

Либералната мисъл

Класическият либерализъм

(Мил, Бентам, Токвил, Констан)

Либералният прагматизъм

Либералната мисъл

Онова, което обединява идеите на западния либерализъм в средата на XIX век е исторически предопределено може да се заключи в **следните три принципа**:

- Принципът за еднаквостта на човешките същества, което означава, че всички хора без изключение имат едно и също призвание да бъдат свободни. Хората имат право на еднаква сигурност, имат еднаквото право да изразяват мнението си, без да пречат на останалите.
- Това основополагащо равенство на свободните хора предполага ограничена мисия на държавата, чиято задача е преди всичко да гарантира еднаквата сигурност на всеки. Целта е всеки индивид да има инициативата за собствения си живот. Оттук и привързаността на либералите към различните форми на граждански сдружения с най-различна цел - печалба, култура, политика.
- Равновесието на властите (законодателна, изпълнителна и съдебна), които са отговорни за своите действия.

Френският либерализъм

- Френските либерални мислители от средата на XIX век като Бенжамен Констан или Франсоа Гизо, наред с общото за всички либерали - **идеята за ограничаването на властта с цел запазването на човешките свободи** - са изправени пред труден проблем.
- От една страна, те искат да защитят наследството на революцията, а, от друга - критично да отхвърлят самия революционен процес, довел до Терора. От тази гледна точка конфронтацията с Русо изглежда неизбежна.

Бенжамен Констан (Анри-Бенжамен Констан дьо Ребек, 1767 - 1830)

- Френски политик и философ, либерал. Роден в Швейцария в протестантско семейство. Учи в Брюксел и Англия. Симпатизира на Френската революция, поради което напуска своя покровител, Брайншвайгския херцог, и се присъединява към либералния кръг на мадам дьо Стал през 1796 г.
- През 1803 г. последва госпожа дьо Стал в изгнание, след като си навлича гнева на Наполеон Бонапарт, и живее в Швейцария. Констан открито критикува имперските амбиции на Наполеон. Въпреки това той е съавтор на Конституционната харта на Наполеон през 100-те дни. След Ватерлоо Констан бяга в Англия, където публикува романа *“Адолфа”*. През 1818 г. се завръща в Париж и е избран за депутат (1819). През 1820-те години се оттегля от политиката. Известен е с трудовете си *“Принципи на политиката”* (1815), *“За религията”* (1830) и с една знаменита реч в Парижкия Атенеум от 1819 г. *“За свободата на древните и на модерните хора”*.

Бенжамен Констан

- Бенжамен Констан поставя острия въпрос: не е ли идеята на Русо за първичния контракт като отчуждение на правата на всеки индивид в името на общността първоосновата на деспотизма?
- "Суверенитетът на народа, пише той, не е неограничен; той се вписва в границите, които му поставят справедливостта и правата на индивидите."

Бенжамен Констан

- През 1819 г. Констан прави знаменитото разграничение между античната и модерната свобода: “Целта на древните народи е била разделянето на обществената власт между гражданите на една и съща държава; именно това те са наричали свобода. Целта на модерните народи е сигурността в личното достойние; и те наричат свобода гаранциите, които институциите предоставят на това достойние.”
- Модерната свобода е индивидуална, античната - колективна.
- Индивидуалната свобода е модерната свобода, а политическата свобода е само гаранция за това.

Алексис дьо Токвил (1805 - 1859)

- Роден в семейство на аристократи, пострадали от Революцията във Франция. След Реставрацията следва право и практикува като съдия във Версай (1827). През 1831 г. заедно с приятеля си Гюстав дьо Бомон е изпратен от правителството на Юлската монархия в САЩ, за да проучи наказателната система и да оцени приложимостта ѝ във Франция.
- По време на пътуването си в САЩ Токвил прави задълбочено проучване на американското общество и демокрация и след завръщането си публикува в два тома знаменитата си книга *“За демокрацията в Америка”* (1835). През периода на Февруарската революция (1848 - 1849).

Алексис дьо Токвил

- Токвил се занимава с политика - избран е за депутат, участва в редактирането на републиканската конституция, за кратко е министър на външните работи. След преврата на Луи-Наполеон Бонапарт (1852) се оттегля от политиката и пише втория си голям труд *“Бившият режим и революцията”* (1856).
- Текстовете на Токвил са забравени за дълго време (с изключение на САЩ, където го смятат за “американския Монтескьо”) и едва в началото на 70-те години претърпяват преиздания във Франция и Европа.

Алексис дьо Токвил

В издадената през 1835 г. "За демокрацията в Америка" Токвил изтъква три главни отрицателни черти на Якобинската диктатура:

- политическият централизъм, който като съединява административния централизъм с бюрократизацията, води до всевластие и вездесъщност на държавата; егалитаризмът поражда индивидуализъм и атомизация, които са идеалната предпоставка за политическия деспотизъм;
- "извратената" склонност към равенство свежда всички до равнището на масата и завършва с "равенство в робството".

Алексис дьо Токвил

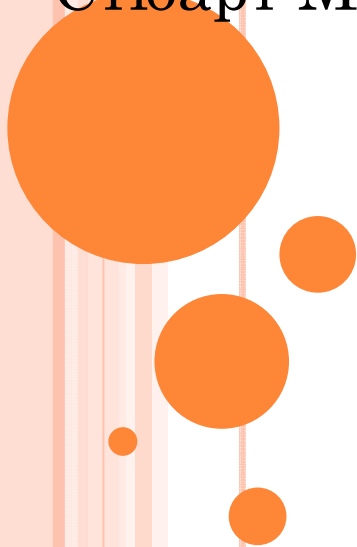
- Токвил точно усеща противоречивостта на доведената докрай логика на политическия модернизъм - средството за общественото преобразование противоречи на неговата цел.
- Токвил остава либерален критик на модернизма и въпреки установената традиция, не може да бъде причислен към консервативните мислители от първата половина на XIX век.
- Токвил е дори постмодерен в теорията си за гражданското общество.

Алексис дьо Токвил

- “Бившия режим и революцията” Токвил изключително наблюдателно сравнява революционния режим с бившия и открива неочаквана приемственост между двата от гледна точка на политическата централизация.
- Революциите сблъскват два модернизма: елитарният абсолютистки модернизъм и масовият демократичен модернизъм. Спорът, както може да се очаква, е за това, кой ще заеме мястото на демиурга, заел се с подредбата на света по човешки мерки: просветеният аристократичен елит или просвещаващите демоса водачи.

Английският класически либерализъм

- Английската либерална мисъл от XIX в. търси синтеза на "просветената държава" (просветения елит) и просветения народ. Формулата на този синтез е готовността за активно гражданско участие в общите дела - идея, широко развита от Джон Стюарт Мил.

Джеремии Бентам (1748 - 1832)

- Британски философ и юрист, оказал е огромно влияние върху епохата на Викторианска Англия. Учи право в Оксфорд, започва като адвокат. Първите му работи са в областта на наказателното право и законодателството, включително неговия проект за образцов затвор - Паноптикон. След Френската революция (1789 г.) е автор на план за реорганизация на правосъдната система във Франция, което му носи известност и през 1792 г. е обявен за почетен гражданин на Френската република.
- Значителна известност като политически мислител му носят работите *“План за парламентарна реформа”* (1817 г.) и *“Конституционен кодекс”* (1822 г.). Най-известният му философски труд е *“Въведение в принципите на морала и законодателството”* (1789 г.), където развива утилитаристката философия.
- От позициите на утилитаризма Бентам критикува естественото право, защото принципът на полезността отхвърля всякакъв абсолютен закон.

Джереми Бентам

- Един от най-представителните английски политически мислители на XIX в., си поставя за цел да обори господстващата в политическата теория идея за първоначалния договор и изтъква, че правата на човека са единствено дело на позитивното право, т.е. дело на човека.
- Разграничаване на морала от политиката.
Полезността като принцип позволява както да се дефинират критериите за добро и зло, така и да се определят целите на управлението. Полезността на една институция се установява от факта, че тя е приета за такава от по-голямото количество хора, макар това да не означава винаги, че е одобрявана от повечето хора.

Джерми Бентам

- Държавата се разглежда от утилитаристите модернистично - тя се намесва рационално, за да въведе порядък, като възпитава гражданите и изгражда новите елити, необходими за функционирането на новото общество.
- Либерализмът на утилитаристите обаче поставя държавата не в ролята на всеобщ възпитател и организатор, а в ролята на начало, което създава необходимите условия за ред и подчинение. В този смисъл консенсусът е рационалната легитимация на властта и той зависи едновременно от качествата на гражданите (политическата им култура) и от способността на правителството.

Джон Стюарт Мил (1806-1873)

- Британски философ и държавник. Ученик на Джереми Бентам.
- Става известен с работите си *“Система на логиката”* (1843), *“Принципи на политическата икономия”* (1848), *“За свободата”* (1859) и *“Размисли върху представителното управление”* (1861).
- Дж. Ст. Мил се определя като теоретик на модерния либерализъм. Есето му *“Утилитаризъм”* (1861) оказва силно влияние върху политическата мисъл. Мил е либерал, но понякога радикален - той говори за независимост на Ирландия и равноправие на жените в една консервативна Викторианска Англия.
- Историята на политическата мисъл обаче класифицира Мил ту като последовател на Т. Карлайл (консерватор), ту като радикал и дори социалист, тъй като самият Мил проявява интерес към социалистическите теории. Голяма част от живота си Мил прекарва като служител на Остиндийската компания.

Джон Стюарт Мил

- В своята книга “За свободата” (1859 г.) Мил подчертава новия аспект на социалната и гражданската свобода през XIX век, която той определя като “границите на властта, която може да се осъществява легитимно от обществото върху индивида”.
- Според Мил предишната власт се опира на завоеванието или на наследството, като тя може да бъде и защитник на народа.
- Мил разграничава властта, която взема решения, без да консултира народа, от властта, която е орган на народа и взема решения на основата на свободно изразен консенсус. Според него именно последната е модерната власт.

Джон Стюарт Мил

- Основа на модерната власт е модерният индивидуализъм - свободата на индивида е модерно завоевание. Но тази свобода, която се опира на материалната независимост на личността, на предприемаческия дух, на свободната търговия и нейните правила, не е достатъчна, за да стане основа на социалния ред.
- Толерантността трябва да се наложи първо в религиозната сфера (сферата на масовите нагласи), за да стане и политически принцип.

Джон Стюарт Мил

- “Най-добрата форма на управление”, която да съчетава индивидуалната свобода и сигурността, щастието и реда, прогреса и порядъка. Това означава да се уравни демократичното участие на всички в управлението с принципа на разумността, рационалността, достъпна само на един тесен елит. Следователно става дума за рационализиране на едно общество, което е по природа хаотично, неопределено.
- Мил се противопоставя на интуитивизма в това направление и се доближава много, макар и не изцяло до утилитаризма, поставящ полезността като критерий за разумност.

Джон Стюарт Мил

- Основен обект на това рационализиране, присъщ на класическия либерализъм, е отношението между държавата и социума и особено - търсенето на приемливите граници на намесата на държавата в обществото. Формулата е “ограничено правителство” (или ограничена власт). Но при Мил тя не се свежда до разграничаване на държава и пазар (това е по-късно), а се ограничава най-вече в политическата сфера.
“Ограниченото правителство” дефинира пространството на изпълнителната власт и оставя свободно поле за общественото мнение, което формира законодателната власт, без да му позволява да стане абсолютна власт.
- Именно това взаимно ограничение на властите е гаранция, че обществото няма да заставя индивида да върши нещо нежелано, освен в случай на самозащита.

Джон Стюарт Мил

- Мил остава в модернистката парадигма, защото според него търсенето на “най-добрата форма на управление” (прогрес, идеална държава) е “една от най-разумните цели” и “във висша степен практическо занимание на научния ум”.
- Важното заключение, което той прави, е, че легитимността на суверенната власт (която е и нейна граница) е в способността ѝ да осигури на всеки индивид възможности за развитие на неговите способности, но същевременно това развитие се финализира от общото щастие на нацията и само тогава има смисъл.

Мил напуска класическата либерална схема за "ограничената държава", която се оказва невъзможна пред новите предизвикателства на индустриалната революция.